

پولشویی، آثار و عکس العمل‌ها*

دکتر محمد ابراهیم شمس ناتری**

چکیده

پولشویی به نقل و انتقالهای متقلبانه‌ای اطلاق می‌شود که در درآمدهای نامشروع و حاصل از جرم و جهت مشروع جلوه دادن و در نتیجه دور نگه داشتن آنها از معرض کشف و مصادره صورت می‌گیرد. این پدیده که در پی گسترش جرایم سازمان یافته بویژه بصورت فراملی و بین‌المللی مورد توجه جرم شناسان قرار گرفته است، آثار نگران کننده‌ای را به همراه دارد. علیرغم اقدامات ویژه‌ای که برای مبارزه با این پدیده در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای از یک طرف و حقوق داخلی کشورها از طرف دیگر صورت گرفته، در سیاست جنایی ایران تدابیر مناسبی برای مبارزه با این پدیده‌اندیشیده نشده و در نتیجه لازم است ضمن بستر سازیهای لازم اقتصادی، با تدوین قوانین متناسب و کارآمد، این پدیده جرم‌انگاری شده و همزمان اقدامات دو جانبه و چند جانبه لازم به همراه تدابیر فراگیر داخلی جهت مبارزه همه جانبه با آن صورت گیرد. در این صورت مقاله ضمن بررسی اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای در این خصوص حقوق داخلی ایران و تدابیر مربوطه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: پولشویی، درآمدهای جرم، حقوق جزا، جرایم سازمان یافته.

مقدمه

از جمله پدیده‌هایی که همگام با جهانی شدن و پیشرفت علم و فن آوری، جامعه جهانی را در معرض تهدید قرار داده و واکنش‌های مختلف جهانی، منطقه‌ای و داخلی را در پی داشته است، پدیده پولشویی است. گرچه این پدیده همواره در غالب جرایم اقتصادی کم و بیش وجود داشته، لکن بصورت امروزی آن که غالباً سازمان یافته و حرفه‌ای بوده و نظم و امنیت و ثبات اقتصادی جامعه را در معرض خطر قرار می دهد، بروز نیافته بود. با توجه به خطرات فزاینده این پدیده و لزوم مبارزه با پدیده‌های خطرناک و پیشگیری آنها، کشورهای مختلف در حقوق داخلی خود، پولشویی را جرم‌انگاری کرده و با امضاء تفاهم نامه‌ها و قراردادهای دوجانبه برای مبارزه با آن گام‌های مهمی را برداشته‌اند. در این نوشتار ابتدا به تعریف پولشویی پرداخته، و ارکان آن را مورد توجه قرار داده، سپس با تبیین آثار آن در جامعه و واکنش‌های بین‌المللی در این خصوص، با ملاحظه حقوق داخلی ایران به بحث درباره آن می‌پردازیم.

۱- تعریف پولشویی

از حیث تعریف مفهومی، پولشویی^۱ به مجموعه فعل و ترک فعلهایی اطلاق می‌شود که برای پنهان نگه داشتن ماهیت و منشاء نامشروع اموال حاصل از ارتکاب جرم انجام می‌شود تا این اموال ظاهر قانونی به خود گرفته و پاک و مشروع جلوه داده شوند؛

(Blacks, UN. Convention, Art.b; Levin, money.hutm, 2000) .

این پدیده که در اکثر کشورهای جهان بصورت جرم مستقلی در قوانین کیفری، جرم‌انگاری شده است در سه مرحله جای‌گذاری^۲، لایه چینی^۳ و یکپارچه سازی^۴ محقق می‌گردد. گروه کاری برای مبارزه با جرم پولشویی^۵ وابسته به سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD)^۶ تعریف مصداقی زیرین را برای جرم پولشویی ارئه داده است:

1. Money Laundering.

۲. Placement: به معنای تزریق عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه به شبکه مالی رسمی است.

۳. Layering: به معنای نقل و انتقال وجوه مزبور برای مبهم ساختن منشأ غیر قانونی آن است.

۴. Integration: معنای به کارگیری وجوه و منابع فوق برای تحصیل و خریداری اموال مشروع و دادن پوشش مشروع به دارایی‌های موجود.

5. FATF (The Financial Action Task Force on Money Laundering).

6. Organization for Economic Cooperation and Development.

الف: تحصیل، تملک، نگهداری، تصرف یا استفاده از درآمدهای حاصل از جرم، با علم به‌اینکه بطور مستقیم یا غیر

مستقیم در نتیجه ارتکاب جرم بدست آمده است.

ب: تبدیل، مبادله یا انتقال درآمدهای حاصل از جرم به منظور پنهان کردن منشاء غیر قانونی آن، با علم به‌اینکه بطور مستقیم یا غیر مستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به نحوی که مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نشود.

ج: اخفا یا پنهان کردن ماهیت واقعی منشاء، منبع، محل، نقل و انتقال، جابجایی یا مالکیت درآمدهای حاصل از جرم که بطور مستقیم یا غیر مستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده است. با توجه به تعریف فوق ملاحظه می‌شود که پولشویی دایره گسترده‌ای را به خود اختصاص می‌دهد که می‌تواند از سوی مرتکب جرم اصلی منشاء درآمد نامشروع^۱ و یا هر شخص دیگری ارتکاب یابد که از مجرمانه بودن درآمدها و اموال مذکور آگاهی دارد. از طرف دیگر با توجه به اینکه در بسیاری از موارد پولشویی بخش قابل توجهی از چرخه جرایم سازمان یافته است، لذا از ماهیت پیچیده و مستمری برخوردار می‌باشد و در بسیاری از موارد درآمدهای حاصل از جرم با هدف پنهان ماندن منشاء و ماهیت نامشروع آنها در قالب ظاهری قانونی و یا بطور مخفیانه از مرزهای جغرافیایی کشورها فراتر رفته و در کشور دیگری سرمایه‌گذاری می‌شود (شمس ناتری، ۱۳۸۰، ص ۱۲۳-۱۱۶؛ نجفی ابرندآبادی و دیگران، ۱۳۷۹، ص ۶۰). با توجه به این موارد است که گاهی اعتقاد بر این است که پولشویی یک روی دیگر سکه انجام عملیات مجرمانه و غیرقانونی برای کسب درآمدهای نامشروع است. بدین معنا که جرم پولشویی به منزله تهیه سوخت یا ماده حیاتی برای ادامه فعالیت‌های مجرمانه نهادها، سازمان‌های غیرقانونی و مجرمانه تبه‌کاران بزرگ است (جزایری، ۱۳۸۲، ص ۱۱۴).

۲- ارکان پولشویی

پولشویی به عنوان یک پدیده مجرمانه، از دو رکن اساسی تشکیل می‌شود که در تعریف مفهومی و مصداقی آن مورد توجه قرار گرفته و در جرم‌انگاری این پدیده توسط قانونگذار نیز باید لحاظ گردد. ذیلاً به بررسی مختصر هر یک از این دو رکن پرداخته می‌شود:

الف: فعالیت غیر قانونی مقدم

پولشویی هنگامی تحقق می‌یابد که درآمدهای ناشی از فعالیت‌های مجرمانه به گونه‌ای جابجا شود که احتمال مجرمانه بودن آنها را از بین ببرد. بنابراین اولین رکن پولشویی را باید در اینگونه فعالیتها جستجو کرد، بدین معنا که معمولا پولشویی آنگاه معنی پیدا می‌کند که درآمد سیاه و نامشروعی وجود داشته باشد و شخص مرتکب جهت سفید نمایی و مباح جلوه دادن آن اقداماتی را بعمل آورد. این درآمد سیاه و نامشروع بدون تردید حاصل فعالیت‌هایی است که قانونگذار به رسمیت نشناخته و در کثر موارد آن را جرم‌انگاری کرده است. برای نمونه می‌توان به درآمدهای ناشی از فعالیت‌هایی از قبیل قاچاق مواد مخدر، قاچاق انسان، قاچاق کالا، ربا و معاملات ربوی، کلاهبرداری، اختلاس، ارتشاء، غصب اراضی و زمینها و بسیاری از فعالیت‌های دیگر اشاره کرد که همگی علاوه بر غیر قانونی بودن، اغلب مجرمانه نیز بوده و موجب تحصیل درآمدهای نامشروع قابل توجهی در جامعه هستند.

نکته‌ای که درخصوص فعالیت‌های قابل طرح است این است که برخی از این فعالیتها با توجه به مصالح خاصی به رغم نامشروع بودن، جرم‌انگاری نشده‌اند. سوال این است که آیا نقل و انتقال درآمدهای اینگونه فعالیتها نیز مشمول پولشویی می‌شود، یا اینکه شرط تحقق پولشویی، مجرمانه بودن فعالیت مقدم است؟ در این خصوص باید توجه کرد، آنچه که مشمول پولشویی قرار می‌گیرد، درآمدهای کثیف ناشی از فعالیت‌های غیرقانونی هستند، یعنی پولهایی که قانونگذار آنها را مباح و قانونی تلقی نکرده است. عدم اباحه و نامشروع بودن درآمد گاهی ناشی از مجرمانه بودن فعل ارتكابی و نامشروع بودن آن است و زمانی علیرغم قانونی بودن اصل فعالیت و منشاء نامشروع بودن درآمد، عدم انجام وظایف قانونی است. برای مثال اگر شخصی با تولید یا توزیع مشروع کالا درآمدهایی را کسب کند و لیکن از پرداخت مالیات آن استنکاف ورزد، گرچه عدم پرداخت مالیات جرم تلقی نمی‌شود اما درآمد بدست آمده بدین سبب نامشروع تلقی می‌گردد و در نتیجه نقل و انتقال این دارایی‌ها تحت شرایطی، مشمول پولشویی خواهد شد. به همین صورت اگر صادرات و واردات کالای مشمول حقوق گمرکی منجر به کسب درآمدی گردد، در حالیکه متصدی و مالک آن به نحوی از انحاء از پرداخت حقوق گمرکی امتناع ورزیده باشد، در چنین صورتی گرچه اصل صادرات و واردات که فعالیت مقدم بر پولشویی است، امری قانونی جلوه نماید، لیکن نقل و انتقال درآمد فوق‌الذکر به سبب نامشروع و غیر قانونی بودن آن تحت شرایطی مشمول پولشویی قرار خواهد گرفت.

با توجه به موارد فوق، لازم نیست عملیات مقدماتی الزاماً مجرمانه باشد بلکه همی‌نقدر که مغایر با قانون باشد و درآمد حاصله نامشروع تلقی گردد، نقل و انتقال این درآمد را با انگیزه سفیدنمایی آن، می‌توان پولشویی تلقی کرد.^۱ بنابراین، گرچه در برخی از متون مرتبط، به جرم بودن اینگونه فعالیت‌های مقدم اشاره شده است لکن این مطلب از باب اغلبیت است یعنی اغلب اینگونه فعالیت‌ها معمولاً مجرمانه هستند و از این باب در تعاریف، درآمد ناشی از فعالیت‌های مجرمانه مورد توجه قرار گرفته است.

درعین حال اگر در متن قانونی که پولشویی را جرم‌انگاری کرده، فعالیت مقدم مقید به "مجرمانه" باشد،^۲ از باب لزوم تفسیر مضیق قوانین کیفری و اصل برائت و تفسیر به نفع متهم، تنها درآمدی مشمول پولشویی می‌شود که منشاء آن فعالیت مجرمانه و نه فعالیت صرفاً غیر قانونی باشد.

ب: مداخله در درآمدهای نامشروع

دومین رکن پولشویی، هر گونه مداخله در درآمدهای حاصل از فعالیت مجرمانه و یا فعالیت نامشروع است. این مداخلات می‌تواند در قالب تحصیل، تملک، نگهداری، تصرف یا استفاده از درآمدهای حاصل از جرم محقق گردود یا بصورت تبدیل، مبادله یا انتقال درآمدهای حاصل از جرم به منظور پنهان کردن منشاء غیر قانونی آن باشد کما اینکه پنهان کردن ماهیت واقعی منشاء، منبع، محل، نقل و انتقال، جابجایی یا مالکیت درآمدهای حاصل از جرم نیز مشمول پولشویی می‌گردد.^۳ از طرف دیگر، نیازی به این نیست که این اقدامات توسط شخص مرتکب اقدام مجرمانه یا فعالیت نامشروع مقدم صورت گرفته باشد، بلکه در صورتی که شخص دیگری نیز به نحوی از انحاء به منظور پنهان کردن منشاء غیر قانونی درآمدهای حاصل از جرم مرتکب اقداماتی از قبیل تبدیل، مبادله یا انتقال اینگونه درآمدها شود نیز، مشمول احکام پولشویی خواهد شد.

۱. ر.ک. پیش نویس پیشنهادی قانون مبارزه با پولشویی، مواد ۲ و ۳، مذکور در مجله مجلس و پژوهش، سال ۱۰، شماره ۳۷، ص ۳۷۰.

۲. لایحه پیشنهادی هیأت دولت به مجلس در خصوص منع پولشویی در ایران (مصوب ۱۳۸۱/۶/۲۷ در هیأت دولت)، ماده ۱، تبصره ۱.

۳. ر.ک. تعریف پولشویی در گروه کاری برای مبارزه با پولشویی.

البته ارتکاب جرم در تمامی موارد فوق در صورتی است که شخص مرتکب به ماهیت درآمد نامشروع مورد تصرف آگاهی داشته و از طرف دیگر با این اقدامات به دنبال پنهان کردن منشاء غیر قانونی این درآمدها باشد. لذا علاوه بر اینکه علم به موضوع در تحقق این جرم همانند سایر جرایم دیگر نقش اساسی دارد، بر خلاف دیگر جرایم، انگیزه نیز نقش اساسی را در تحقق پولشویی ایفا می‌کند، به گونه‌ای که اگر شخص متصرف انگیزه پنهان کردن منشاء غیر قانونی درآمد مورد تصرف و سفیدنمایی آنرا نداشته باشد، جرم پولشویی قابل تحقق نخواهد بود.

۳- آثار پولشویی

در حالیکه اکثر جرایم سنتی آثار محدود و بسیطی را داشته و دارند که محدود به قربانی جرم و اطرافیان وی می‌شود، پولشویی از آثار گسترده‌ای در سطح جامعه برخوردار است. علت این امر علاوه بر ویژگی اقتصادی ضربه زننده‌ان، این است که امروزه جرم پولشویی در گروه جرایم سازمان یافته جای دارد که با توجه به سازماندهی شدن این جرم از سوی سازمان مجرمانه، آثار مخربی را در جامعه از خود باقی می‌گذارد. بدین ترتیب از یک سو به دلیل ویژگی سازمان یافته، تمامی یا اکثر آثار جرایم سازمان یافته را به همراه دارد که از جمله می‌توان به فساد اداری اشاره کرد که به سبب آن نه تنها مجریان قانون، بلکه مدیران سطح عالی و حتی قانونگذاران جامعه به فساد و تباهی کشانده می‌شوند و مرتکبان به کمک آنان و سوء استفاده از قدرت، جامعه را به فساد می‌کشانند. از سوی دیگر به دلیل ویژگی اقتصادی آن، این جرم منجر به بی‌ثباتی اقتصاد ملی و منطقه‌ای شده، خروج سرمایه ملی، عقیم ساختن سیاستهای توسعه و بحرانی شدن وضعیت اقتصادی و در پی آن وضعیت اجتماعی و انحطاط فرهنگی می‌گردد. به دیگر سخن، جرم پولشویی سبب تخریب بازارهای مالی، کاهش بهره‌وری در بخش اقتصاد، ورشکستگی بخش خصوصی قانونی و سالم، افزایش ریسک خصوصی‌سازی، تخریب بخش خارجی اقتصاد، بی‌ثباتی در نرخهای بهره و ارز، توزیع نابرابر درآمد و در نتیجه بیشتر شدن فاصله طبقاتی موجود در جامعه و افزایش فساد اجتماعی و سقوط جامعه از حیث مبانی فرهنگی و اعتقادی و تغییر الگوی مصرف به صورت قهقراپی و انحطاطی می‌گردد. از منظر دیگر با توجه به اینکه پولشویی خود جرم ثانوی است که مبتنی بر جرم مقدم یا فعالیت‌های مجرمانه سابق است، مرتکبان این جرم، درآمدهای شسته شده را مجدداً در چرخه تولید جرم قرار داده و از این حیث نیز در ارتکاب جرم مجدد و توسعه دامنه آن همکاری می‌کنند و در نتیجه جرم پولشویی، خود دامنه جرمهای مقدم را با سرمایه‌ای بیشتر از سابق گسترش می‌دهد.

آمارهای رسمی ارائه شده در خصوص مقدار دارایی‌های موضوع پولشویی از یک سو حجم عظیم این جرم را نشان می‌دهد و از سوی دیگر با توجه به اینکه این دارایی‌ها مجدداً در چرخه ارتکاب جرم قرار می‌گیرد، تهدیدات گسترده ناشی از آن را خاطر نشان می‌سازد. بر اساس یکی از گزارشهای FBI (اداره مرکزی پلیس فدرال امریکا)، مقدار دارایی‌های موضوع پولشویی در سال ۲۰۰۱ میلادی تقریباً ۲/۸ تریلیون دلار بوده است (FBI Law Enforcement Bulletin, 2001, V.70, No. 5). کما اینکه در تحقیقات علمی و دقیقی که با همکاری سازمان ملل متحد و قوه قضائیه ایران در خصوص آثار پولشویی و مقدار آن توسط گروهی از متخصصان علوم مختلف صورت گرفته و در گزارشی در همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی در شیراز در سال ۱۳۸۲ ارائه گردیده، در سال ۱۳۷۹ درآمد غیر قانونی ناشی از قاچاق کالا و مواد مخدر در ایران، حدود ۱۱/۳ میلیارد دلار (صحرائیان، ۱۳۸۲، ص ۱۱۳) یعنی بودجه عمومی دولت ایران بوده است که در جریان پولشویی یا از کشور خارج شده و یا به نحوی تبدیل گردیده است.

۴- واکنش‌ها

نظر به اینکه جرم پولشویی همانند سایر جرایم سازمان یافته و بر خلاف جرایم سنتی از حیث جرم‌انگاری و اقدامات پیشگیرانه از حقوق بین‌الملل به حقوق داخلی کشورها راه یافته است، بدین معنا که ابتداءً در سازمانهای بین‌المللی و منطقه‌ای مورد توجه قرار گرفته و سپس به قوانین داخلی کشورها راه پیدا کرده است، در این خصوص مناسب است ابتدا اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای و اقدامات پیش‌بینی شده در آنها را مورد توجه قرار داده سپس واکنش حقوق داخلی ایران را در این مورد بررسی نماییم.

الف: اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای

تهدیدات پولشویی به ویژه در دو دهه اخیر و در پی هشدارهای متخصصان علوم اقتصادی، جامعه‌شناسی جنایی و جرم‌شناسی نظر سیاستمداران را در مجامع جهانی و منطقه‌ای به خود جلب کرده و به تبع آن موجب گردیده اقدامات مهم و چشم‌گیری از سوی سازمانهای بین‌المللی و منطقه‌ای برای مبارزه با این پدیده صورت گیرد. از جمله اقدامات بین‌المللی انجام گرفته، می‌توان به کنوانسیون وین ۱۹۸۸ در خصوص مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای

روان گردان^۱، کنوانسیون پالمو ۲۰۰۰ در خصوص مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی^۲، توصیه‌های چهل گانه گروه کاری، اقدام مالی برای مبارزه با پولشویی^۳ مصوب ۱۹۹۰ و اصلاح شده در سالهای ۱۹۹۶ و ۲۰۰۱ و قانون نمونه برای مبارزه با مواد مخدر سازمان ملل متحد مصوب ۱۹۹۵ و اصلاحی^۴ ۱۹۹۹ اشاره کرد. کما اینکه کنوانسیون شورای اروپایی راجع به تطهیر، بازرسی، توقیف و مصادره درآمدهای ناشی از جرم مصوب ۱۹۹۰^۵، چهل توصیه جامعه اروپایی^۶، دستوالعمل اروپایی درخصوص جلوگیری از استفاده از سیستم مالی به منظور پولشویی^۷ ۱۹۹۱ و اعلامیه اصولی کمی‌ته قواعد طرز اجرای کنترل عملیات سیستم بانکی برای تطهیر درآمدهای ناشی از جرم ۱۹۹۸^۸ از جمله اقدامات منطقه‌ای در این خصوص هستند. آنچه که بطور عمده در این اسناد مورد توجه قرار گرفته، اولاً، جرم‌انگاری تمامی اشکال پولشویی است که از دولتهای عضو خواسته شده به سبب غیر قانونی و پر خطر بودن فعالیتهای مربوط به پولشویی، هرگونه تصرف در درآمدهای جرم را که به منظور رد گم کردن و قانونی و پاک جلوه دادن آنها صورت می‌گیرد، در قوانین داخلی خود جرم شمرده و مجازاتهایی را برای آن مقرر سازند.^۹ ثانیاً، از آنجا که هدف از پولشویی، قانونی جلوه دادن درآمدهای مجرمانه و نامشروع است، برای عقیم سازی مجرمان از دستیابی به این هدف، از دولتهای عضو خواسته

-
1. UN Convention against trafficking of Narcotic drugs and Psycotropic substances (The Vienna Convention) UN Docs. E/Conf.82/15 and E/Conf.82/14 (Dec. 19.1988).
 2. UN Convention against Transnational organized Crimes^۰ (The Palermo convention) (2000).
 3. The Forty Recommendations of Financial Action Task Force (FATF) on Money Laundering^۰ (1996).
 4. UN office for drug Control and Crime prevention (ODCCP)^۰ Against Laundering^۰ Model Legislation^۰ Confiscation^۰ and international Cooperation in relation to proceeds of Crime (1999).
 5. European Convention on Laundering , search ^۰ siezure and Confiscation of proceeds of Crime(1990)
 6. The Forty Recommendation of European Society(1990)
 7. The EC Directive on Prevention of the use of the Financial system for the Purose of Money Laundering ^۰ O.J.Eur.Comm(No.L166, 1991).
 8. Declaration of principle by the Committee Regulation and supervisory practices, (1998).

۹. کنوانسیون وین سال ۱۹۸۸، ماده ۳ بند ب؛ کنوانسیون پالمو ۲۰۰۰ ماده ۶؛ کنوانسیون اروپایی راجع به تطهیر، بازرسی، توقیف و مصادره عواید ناشی از جرم ۱۹۹۰، ماده ۶؛ چهل توصیه گروه کاری ادغام مالی برای مبارزه با پولشویی ۱۹۹۰، توصیه اول، قانون نمونه مبارزه با پولشویی ۱۹۹۰ ماده ۴-۲-۱ و ماده ۴-۲-۲.

شده است که یکی از مجازات‌های این جرم را، مصادره اینگونه درآمدها قرار دهند^۱ و بدین طریق موجبات کاهش انگیزه ارتکاب پولشویی و جرایم منشاء را فراهم کنند، چرا که وقتی مرتکبان بالقوه علم یا گمان قوی داشته باشند که درآمدهای آنها در معرض مصادره قرار خواهد گرفت، ریسک بالای آنها نخواهند پذیرفت و یا با رغبت کمتری به انجام آن مبادرت می‌ورزند. ثالثاً از دولتها خواسته شده که زیر ساختهای اقتصادی و اجتماعی خود را به گونه‌ای تنظیم کنند که فرصت ارتکاب پولشویی را از مرتکبان سلب نمایند^۲. رابعاً، دست اندرکاران بانکها و موسسات اقتصادی از اصل رازداری حرفه‌ای که بصورت یک اصل مهم و برای مخفی داشتن کمیت و کیفیت حسابهای مالی افراد و هویت صاحبان حسابها در این موسسات حاکم بوده، در موارد مظنون و مشکوک عدول کرده^۳ و علاوه بر احراز هویت واقعی صاحبان حسابها و عدم افتتاح حساب برای اشخاص مجهول الهویه^۴ (بوریگان، ۱۳۷۹، ص ۳۳۱)، حسابهای مظنون و مشکوک به دخالت در پولشویی را به مراجع ذی صلاح اعلام نمایند، تا امکان تعقیب چنین مواردی محقق گردد^۵. خامساً، در تعقیب موارد مظنون از دستگاههای قضایی خواسته شده با عدول از اصل برائت^۶ متهم، اماره مجرمیت^۷ را بر این اصل حاکم سازند و از مظنونان به پولشویی بخواهند اصالت و مشروعیت درآمدهای مشکوک را اثبات کرده منشاء آنها را مشخص نمایند، در غیر این صورت اموال مشکوک آنان در معرض مصادره قرار گیرد^۸.

۱. کنوانسیون پالمو، ماده ۱۲؛ کنوانسیون اروپایی راجع به تطهیر... عواید جرم، ماده ۲ و ۳ و ۱۳؛ چهل توصیه گروه کاری اقدام مالی برای مبارزه با پولشویی توصیه سوم و هفتم، قانون نمونه مبارزه با پولشویی، ماده ۲-۴-۹.
۲. کنوانسیون پالمو، ماده ۷؛ چهل توصیه گروه کاری، توصیه ۲۴؛ قانون نمونه مبارزه با پولشویی، مواد ۱-۲-۱-۲-۳-۱-۲-۳.
۳. کنوانسیون پالمو، ماده ۷، پاراگراف ۱؛ دستور العمل اروپایی در خصوص جلوگیری از استفاده از سیستم مالی به منظور پولشویی ۱۹۹۱، ماده ۶؛ چهل توصیه گروه کاری توصیه ۱۵؛ کنوانسیون اروپایی راجع به تطهیر... عواید جرم، ماده ۹؛ قانون نمونه مبارزه با پولشویی، ماده ۳-۴-۱.
۴. کنوانسیون پالمو، ماده ۷، توصیه‌های کمیته وزیران شورای اروپا ۲۷ ژوئن ۱۹۸۰، توصیه ۲۷؛ اعلامیه اصولی کمیته قواعد ۱۹۸۸۰۰۰۰.
۵. کنوانسیون پالمو، ماده ۷، پاراگراف ۱، بند الف؛ دستور العمل اروپایی ۱۹۹۱، ماده ۶؛ چهل توصیه گروه کاری، توصیه ۱۴، قانون نمونه مبارزه با پولشویی، ماده ۳-۴-۱.

6. Presumption of innocence.

7. Criminality.

۸. کنوانسیون پالمو، ماده ۱۲، بند ۷؛ قطعنامه شانزدهمین کنگره بین‌المللی حقوق جزا مذکور در:

در مورد حقوق داخلی کشورها نیز باید گفت؛ امروزه بیش از یکصد کشور مبارزه با پولشویی را در قوانین داخلی خود بطور مستقل و یا در ضمن قوانین دیگر گنجانده و این پدیده را جرم‌انگاری کرده‌اند. برای مثال قانون کنترل پولشویی امریکا مصوب ۱۹۸۶، قانون راجع به پولشویی انگلستان مصوب ۱۹۹۴، قانون درآمدهای ناشی از جرم اسکاتلند مصوب ۱۹۹۵، قوانین مستقل مربوط به پولشویی هستند، در حالیکه در ژاپن جرم‌انگاری پولشویی در ضمن تصویب قانون مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۹۹۱ صورت گرفت. از طرف دیگر در خصوص استقلال جرم منشا از جرم پولشویی به معنای پیش‌بینی مجازات مستقل برای هر یک از آن دو و یا یکی بودن آن دو به معنای کفایت یک مجازات برای هر دو در قوانین داخلی کشورها رویه‌های مختلفی اتخاذ شده است. به گونه‌ای که در برخی کشورها این دو جرم مستقل از هم مورد مجازات قرار می‌گیرند و مجازات به سبب جرم منشا، نافی مجازات به سبب پولشویی نیست^۱، در حالیکه در کشورهای دیگر این دو جرم، یکی تلقی شده‌اند و در نتیجه شخص مرتکب جرم منشا که مرتکب پولشویی هم شده است، دو مجازات را متحمل نخواهد شد^۲، مگر آنکه مرتکب جرم پولشویی غیر از مرتکب جرم منشاء باشد که در این صورت هر یک مجازات مستقلی دارند.

مبارزه با پولشویی در برخی از کشورها به حدی جدی است که حتی اگر تنها ظن و گمان پولشویی هم وجود داشته باشد، برای تعقیب کیفری شخص مظنون و توقیف اموال مظنون وی کفایت می‌کند. در چنین مواردی شخص مظنون ملزم می‌گردد سلامت منشا اموال خود را اثبات کند و اگر از اثبات آن عاجز باشد، علاوه بر مصادره اموال توقیف شده، شخص مظنون محکوم به مجازات حبس نیز می‌گردد. این همان تاسیسی است که امروزه از آن به تقدیم اماره مجرمیت بر اصل برائت تعبیر می‌شود (شمس ناتری، ۱۳۸۲، ص ۷۹ و Scheb, 1997, 235).

علاوه بر جرم‌انگاری در قوانین کشورهای مختلف راهکارهای دیگری نیز برای مبارزه با جرم پولشویی پیش بینی شده است. این راهکارها اعم از تدابیر اقتصادی، اداری، مشارکتی و حمایتی است. ضمن اینکه این کشورها با توجه به فرا رفتن پدیده پولشویی از مرزهای کشورها و ارتکاب آن به صورت فراملی، اقداماتی را جهت همکاری‌های دو جانبه و چند جانبه در این خصوص صورت داده‌اند.

۱. قانون مجازات اسپانیا، ماده ۳۰۱ و قانون جزای آرژانتین، ماده ۲۷۸.

۲. قانون مجازات بلژیک، ماده ۵۰۵.

ب: جرم پولشویی در ایران

قبل از هر چیز باید گفت متأسفانه بدلیل سهولت نسبی ارتکاب برخی جرایم سازمان یافته در ایران از قبیل قاچاق مواد مخدر، قاچاق کالا، قاچاق زنان به فساد اداری و امثال آنها، درآمدهای قابل توجهی از جرایم مزبور برای مجرمان حاصل می‌شود که بخش گسترده‌ای از این درآمدها مشمول پولشویی می‌گردد. همانگونه که قبلاً اشاره شد در سال ۸۰-۱۳۷۹ تنها بخشی از این درآمدها حدود ۱۱/۳ میلیارد دلار بوده است که رقمی فوق‌العاده می‌باشد. این مطلب نشانگر این نکته است که در ایران ارتکاب جرایم منشاء، درسطحی گسترده امکان‌پذیر است که درآمدهای ناشی از این جرایم عمدتاً مشمول پولشویی می‌گردد.

بر اساس یافته‌های پروژه تحقیقاتی پولشویی در ایران که در سالهای ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ از محل اعتبارات سازمان ملل صورت گرفت، عوامل مختلفی در گستردگی پولشویی در ایران موثر بوده‌اند که در واقع اولاً امکان ارتکاب جرایم منشاء را تسهیل کرده‌اند و ثانیاً راه را برای اخفاء، انتقال، تبدیل و دیگر صور پولشویی هموار ساخته‌اند. این عوامل بعضاً عبارتند از تعدد مراکز تصمیم‌گیری و سیاستگذاری اقتصادی، تعدد مراکز سیاستگذاری و تولید امر بازرگانی و مالی کشور، فعال بودن دهها اسکله به صورت شخصی و خارج از نظارت گمرکات کشور و مستقل از نقش حاکمیتی دولت بر بخشهای اقتصاد بازرگانی، گسترش روزافزون صندوقهای قرض الحسنه و موسسه‌های اعتباری خارج از حوزه نظارت بانک مرکزی و وزارت امور اقتصاد و دارایی. این عوامل به نوبه خود موجب گسترش بخش غیر رسمی اقتصاد تا حدود ۴۵ تا ۵۲ درصد تولید ناخالص داخلی کشور، گسترش ارتشاء و فساد اداری، رشد سرطانی قاچاق سازمان یافته کالا، ارز و طلا، فرار سرمایه، فرار مالیاتی و کلاهبرداریهای اقتصادی شده است (صحرائیان، ۱۳۸۲، ص ۳۴۴-۳۴۲). علاوه بر موارد فوق عوامل دیگری از قبیل عدم شفافیت و بروز نبودن قوانین مربوط به امور اقتصادی و مالیاتی، عدم نظارت صحیح در اجرای قوانین مربوطه، خلأهای قانونی درخصوص جرم‌انگاری برخی از فعالیت‌های نامشروع، عدم کارایی ابزار پلیسی و اطلاعاتی مبارزه با پولشویی به سبب بروز نبودن آنها و عدم هماهنگی میان دستگاه‌های ذیربط را باید در این امر دخیل دانست.

برخورد قانونگذار ایران با پولشویی

از جمله مهمترین مشکلات قانونی در این مسیر عدم وجود قانون مبارزه با پولشویی در کشور ایران است که علیرغم حرکت وسیع کشورها در این جهت تنها، لایحه‌ای برای مبارزه با

پولشویی از سوی دولت به مجلس ارسال شده که خود از اشکالات قابل توجهی برخوردار است و این لایحه به تصویب مجلس رسیده اما توسط شورای نگهبان رد شده است.

عمده سوالی که در ابتدا به ذهن می‌رسد این است که آیا جرم‌انگاری و مجازات پولشویی علاوه بر جرم‌انگاری فعل مقدم، امری پسندیده و مجاز است؟ گروهی قائل به این هستند که با توجه به اینکه تصرف در اموال ناشی از جرم از نتایج ذاتی و ناگسستنی آن است همانند مخفی کردن کالای مسروقه توسط سارق، لذا پیش بینی مجازات برای مرتکب جرم مقدم که خود مرتکب پولشویی نیز شده است، مستلزم مجازات مضاعف است که در حقوق کیفری مورد پذیرش قرار نگرفته است و به همین دلیل سارقی را که مرتکب اخفاء مال مسروقه شده است به سبب اخفاء مال مسروقه مجازات نمی‌کنند، لذا جرم‌انگاری پولشویی امری غیر قابل توجیه است. در پاسخ باید گفت این مطلب مانع جرم‌انگاری پولشویی نمی‌شود، چرا که ممکن است مرتکب جرم مقدم غیر از مرتکب فعل پولشویی باشد و عدم جرم‌انگاری پولشویی منجر به فرار مرتکب پولشویی از مجازات خواهد شد. از طرف دیگر در بسیاری از کشورها مجازات پولشویی علاوه بر مجازات جرم مقدم مجازات مضاعف تلقی نشده است چرا که مبنای پولشویی صرفاً مداخله در اموال و دارایی‌های ناشی از جرم نیست بلکه مداخله جهت‌دار بوده و با انگیزه سفید نمایی پولهای کثیف و سیاه ناشی از جرم صورت می‌گیرد. این انگیزه همانگونه که گذشت از ارکان پولشویی است. با این نگاه نه تنها اگر مرتکب پولشویی غیر از مرتکب جرم مقدم باشد مجازات می‌شود، بلکه اگر مرتکب پولشویی همان مرتکب جرم مقدم باشد، باز هم علاوه بر مجازات جرم مقدم، به سبب پولشویی نیز مجازات خواهد شد.

در خصوص مبنای جرم‌انگاری پولشویی در حقوق کیفری ایران توجه به چند نکته لازم است:

۱- درآمد موضوع پولشویی درآمدی نامشروع و غیر قانونی است که بر اساس آیه شریفه "یا ایها الذین امنوا لا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل"^۱ تصرف در آنها مباح نبوده (آملی، ۱۴۱۳، ص ۱۳۵ و ایروانی غروی، ۱۳۷۹، ص ۷۷) و در نتیجه نمی‌توان اصول و اماراتی از قبیل اماره ید، اماره سوق مسلمین و اصل صحت فعل مسلم و امثال آنرا برای مشروع انگاری این تصرفات جاری کرد (حیدری، ۱۳۸۲، ص ۱۰۲ به بعد). بر همین اساس بود که امام علی(ع) پس از

۱. سوره نساء آیه ۲۹؛ ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده‌اید اموال همدیگر را به ناروا نخورید مگر آنکه ناشی از داد و ستدی به توافق خودتان باشد.

بیعت مسلمانان با وی به کسانی که با استفاده از رانت خواری به داراییهای نامشروعی دست یافته بودند (در خطبه ۱۵ نهج البلاغه با بیان "والله لو وجدته قد تزوج به النساء و ملک به الاماء لرددته" هشدار داد که هر آنچه بطور غیر مشروع بدست آورده‌اند از آنان باز پس گرفته خواهد شد (فیض الاسلام، بی‌تا، ص ۶۶ و ابن ابی الحدید، ۱۳۸۵ ق، ص ۲۶۹). بدین ترتیب قانونگذار اسلام بر اساس آیه شریفه ضمن رد روشهای تجاوز کارانه و نامشروع، طریق تحصیل اموال دیگران را به تجارت و روشهایی منحصر کرده است که باطل نبوده و مبتنی بر رضایت مشروع طرفین است (قنواتی و دیگران، ۱۳۷۹، ص ۲۰۲).

۲- نهی مذکور در آیه فوق الذکر مقتضی حرمت منهی عنه است و بر این اساس اکل اموال دیگران بدون تحقق معامله مشروع میان طرفین حرام است و ارتکاب هر فعل حرامی معصیت تلقی می‌گردد و هر معصیتی بویژه آنگاه که کبیره باشد، بر اساس قاعده "التعزیر لکل علم محرم" در حقوق کیفری اسلام که با عباراتی از قبیل "من فعل محرماً او ترک واجبا الهیاً عالماً عامداً غره الحاکم حسب ما یراه من المصلحة" به بیان شده است، جرم و قابل مجازات است (خویی، ۱۴۲۲ ق، ص ۴۲۰ و حر عاملی، بی‌تا، ص ۵۷۷ به بعد). در نتیجه تصرف در درآمدهای ناشی از فعالیت‌های مجرمانه از این حیث که مورد نهی واقع شده است، می‌تواند مشمول تعزیر قرار گیرد.

۳- حتی اگر قائل به این باشیم که تصرف در درآمدهای ناشی از فعالیت‌های مجرمانه صرفاً ضمان آور است و نه قابل مجازات، باید گفت تصرفات متضمن پولشویی قابل مجازات هستند. زیرا چنین تصرفاتی متضمن نوعی احتیال و فریب دادن ماموران اجرای قانون می‌باشد، بدین معنا که پس از کسب درآمدهای سیاه و نامشروع و قابل مصادره، مرتکبان با اعمال تصرفاتی خدعه‌آمیز بدنبال سفیدنمایی و مشروع جلوه دادن این اموال هستند تا بدین ترتیب با فریب دادن ماموران اجرای قانون، اموال بدست آمده را از معرض مصادره رهانیده و خود نیز از تعقیب و مجازات درامان بمانند. در نتیجه چنین پدیده‌ای رکن احتیال را در ذات خود دارد که در حقوق کیفری اسلام قابل مجازات تعزیری به حساب آمده است (نجفی، ۱۳۶۳، ص ۵۹۶؛ خمینی، ص ۴۹۴ و طوسی، ۱۳۱۴، ص ۷۳۴).

در این خصوص به قوانین مختلفی در ادبیات حقوق کیفری ایران بر می‌خوریم که علیرغم اینکه عناصر کلاهبرداری کاملاً در فعلی خاص وجود ندارند لیکن به سبب وجود رکن اصلی کلاهبرداری یعنی به کارگیری فریب و احتیال، قانونگذار فعل مرتکب را در حکم کلاهبرداری

قرار داده است. از جمله می‌توان به قانون راجع به انتقال مال غیر (مصوب ۱۳۰۸)، ماده ۱، قانون مجازات جرایم اشخاصی که برای بردن مال غیر تبانی می‌کنند (مصوب ۱۳۰۷)، ماده ۱ و قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۶۳)، ماده ۱۴ اشاره کرد، که در هر سه مورد علیرغم کلاهبرداری نبودن فعل مرتکب، به صرف وجود عنصر احتیال، فعل ارتكابی در حکم کلاهبرداری شناخته شده است. با توجه به موارد فوق پولشویی اولاً، در حقوق کیفری اسلام و ایران قابل جرم‌انگاری است و ثانیاً در گروه جرایم تعزیری جای دارد. آنچه که امروزه در ادبیات حقوقی ایران در خصوص مبارزه با ثروتهای نامشروع و درآمدهای کثیف وجود دارد، صرفاً اصل ۴۹ قانون اساسی و قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی مصوب ۱۳۶۳، است که صرفاً بدنبال استرداد اموال نامشروع حاصل از فعالیتها غیر قانونی یا مجرمانه و بازگرداندن آنها به صاحبان اصلی و یا مراجع قانونی مربوطه است.^۴ در عین حال هر گونه نقل و انتقال این اموال به منظور فرار از مقررات قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ جرم و در حکم کلاهبرداری محسوب شده است.^۵ مشکل اساسی اصل ۴۵ و قانون نحوه اجرای آن امروزه این است که این اصل و قانون مربوطه دیگر قابلیت اجرایی ندارند، زیرا موضوع اصل ۴۵ قانون اساسی اموالی است که ایادی رژیم سابق به ناحق و به طور غیر قانونی آنها را تملک کرده بودند و شامل سایر اموال نامشروع در قبل از انقلاب و دارائیهای کثیفی که پس از انقلاب حاصل شده، نمی‌شود. گرچه بر اساس قانون شمول اجرای قانون نحوه اجرای اصل ۴۵ قانون اساسی در مورد ثروتهای ناشی از احتکار و گرانفروشی و قاچاق مصوب ۱۳۶۸/۱۱/۲۹، این درآمدها مشمول اقامت خاص قانون فوق قرار می‌گیرند. علاوه بر این تدابیر پیش بینی شده

۱. کسی که مال غیر را با علم به اینکه مال غیر است به نحوی از انحاء عینا یا منفعتاً بدون مجوز قانونی به دیگری منتقل کند کلاهبردار محسوب و مطابق ماده ۲۳۸ قانون مجازات عمومی محکوم می‌شود و همچنین است انتقال گیرنده‌ای که در حین معامله عالم به عدم مالکیت انتقال دهنده باشد.
۲. هرگاه اشخاصی با یکدیگر تبانی کرده و برای بردن مالی که متعلق به غیر است بر همدیگر اقامه دعوی بنمایند، این اقدام آنها جزء تشبث به وسایل متقلبانه برای بردن مال دیگری که به موجب ماده ۲۳۸ قانون مجازات عمومی پیش بینی شده است محسوب و به مجازات مندرجه در ماده مزبور محکوم خواهند شد.
۳. هرگونه نقل و انتقال اموال موضوع اصل ۴۹ قانون اساسی به منظور فرار از مقررات این قانون پس از اثبات باطل و بلائذ است. انتقال گیرنده در صورت مطلع بودن و انتقال دهنده به مجازات کلاهبرداری محکوم خواهند شد.
۴. در این خصوص رک به اصل ۴۹ ق اساسی و ماده ۸ قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی.

در اسناد بین‌المللی از جمله جرم‌انگاری پولشویی، ایجاد تحول در زیر ساخت‌های اقتصادی و اجتماعی، عدول از اصل رازداری حرفه‌ای در بانکها و موسسات اقتصادی، اعلام حسابهای مظنون و مشکوک به پلیس برای پیگیری امر و تقدم اماره مجرمیت بر اصل برائت در این قانون مورد توجه قرار نگرفته است.

بنابر این اصل ۴۹ قانون اساسی و قانون نحوه اجرای آن برای مبارزه با پولشویی قابل اجرا، کافی و مفید به نظر نمی‌رسد و از این حیث قانونگذار باید جهت تصویب قانونی که از جهات مختلف برای مبارزه با پولشویی مفید و متناسب و بازدارنده باشد، اقدام نماید.

نتیجه

با توجه به اهمیت حفظ ثبات اقتصادی کشور و لزوم پیشگیری از ارتکاب جرم، بویژه جرایمی که صدمات جبران‌ناپذیری به ثبات اقتصادی کشور می‌زنند، نه تنها جامعه را از این حیث متزلزل می‌سازند بلکه در نتیجه موجبات انحطاط اخلاقی و اجتماعی جامعه را نیز فراهم می‌آورند. و با توجه به اینکه پدیده پولشویی از جمله پدیده‌هایی است که آثار تهدید کننده‌ای نسبت به موارد فوق دارد و متأسفانه آمار آن در کشور نیز نگران کننده است لذا اقدامات همه جانبه‌ای برای پیشگیری از این پدیده خطرناک لازم به نظر می‌رسد، ولی متأسفانه کشور ایران در این خصوص از فقر قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. لذا، برای مبارزه با پولشویی پاسخها و بستر سازیهای زیرین پیشنهاد می‌شود:

الف: پاسخهای پیشگیرانه، از مهمترین اقداماتی است که در حوزه‌های موسسات اعتباری و بانکی، مالیاتی، دفاتر اسناد رسمی ذریبط ضروری می‌باشد. علاوه بر موارد فوق، اصلاح و بازنگری در قوانین مربوط به ثبت اموال منقول و غیر منقول و شفاف سازی اینگونه اموال و بالکل شفاف سازی در مسائل مالی و اقتصادی جهت معلوم شدن درآمدهای اشخاص و کیفیت تحصیل آنها از جمله پاسخهای پیشگیرانه خواهد بود. در این راستا وضع قوانین الزام کننده افراد به مراعات قواعدی خاص در نقل و انتقالات و معاملات و الزام آنان به ثبت صحیح و قانونی تمامی فعالیتهای اقتصادی و جرم‌انگاری تعدی از این قوانین و مقررات ضروری است.

ب: از جمله مهمترین موارد و بستر سازیها، تجهیز سیستم بانکی و رایانه‌ای کردن مراکز اقتصادی و بانکی و اتصال و ارتباط آنها با مراکز اطلاعاتی کنترل کننده و سوق دادن مردم به انجام معاملات از طریق کارتهای اعتباری و در نتیجه ثبت اتوماتیک معاملات در سیستم‌های بانکی می‌باشد.

ج: علاوه بر موارد فوق از جمله مهمترین تدابیری که اتخاذ آن ضروری است ایجاد هماهنگی در قوانین مربوطه از یک طرف و از بین بردن تعدد مراکز تصمیم‌گیری و سیاستگذاری در امور اقتصادی و بازرگانی و گسترش نظارت بانک مرکزی بر گردش پولی و مالی کشور از طرف دیگر است.

د: و سرانجام نیاز به وضع قوانین کیفری متناسب و دقیق که با مصادیق مختلف پولشویی مبارزه کرده و بدنبال کنترل این پدیده باشد، ضروری است در این خصوص لازم است ابتدا تمامی فعالیتهای غیر قانونی منشاء، جرم‌انگاری شده و قواعد سنتی که مانع دستیابی به اهداف و مقاصد مجرمان و کشف آنها می‌گردد، مثل اصل برائت درموارد خاص، قواعد مربوطه به رازداری بانکی و امثال آن، تا جایی که لازم است تعدیل شوند.

مآخذ

- ۱- آملی، محمدتقی؛ مکاسب و البیع، ج ۱ (قم، انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ ق).
- ۲- ابن ابی الحدید؛ شرح نهج البلاغه، الجزء الاول (بیروت، داراحیاء الکتب العربیة، الطبعة الثانية، ۱۳۸۵ ق).
- ۳- ایروانی غروی، علی؛ حاشیه مکاسب، ج ۲ (قم، کتابفروشی نجفی، ۱۳۷۹ ق).
- ۴- بوریکان، زاک؛ بزهکاری سازمان یافته در حقوق کیفری فرانسه، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۲۲-۲۱، ۱۳۷۹.
- ۵- جزایری، مینا؛ جرم پولشویی به عنوان یک جرم مستقل در "مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۸۲.
- ۶- حر عاملی، محمدحسین؛ وسایل الشیعه، ج ۱۸ (تهران، المکتبۃ الاسلامیة، بی‌تا).
- ۷- حیدری، علی مراد؛ تطهیر پول در اسناد بین‌المللی و حقوق جزای ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، مجتمع آموزش عالی قم، ۱۳۸۲.
- ۸- خمینی، امام روح اله؛ تحریر الوسیله، ج ۲ (قم، دارالعم، بی‌تا).
- ۹- خویی، ابوالقاسم؛ مبانی تکملة المنهاج، ج ۴۱ (قم، مؤسسه احیاء آثار الامام الخوئی، الجزء الواحد و الاربعون، ۱۴۲۲ ق).
- ۱۰- شمس ناتری، محمدابراهیم؛ اصل برائت و موارد عدول از آن در حقوق کیفری، مجله مجتمع آموزش عالی قم، ش ۱۴، ۱۳۸۲.
- ۱۱- شمس ناتری، محمدابراهیم؛ سیاست کیفری ایران در قبال جرایم سازمان یافته با رویکرد به حقوق جزای بین‌الملل، رساله دکتری، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۰.
- ۱۲- صحرائیان، سیدمهدی، فرازهایی از یافته‌های تحقیقات پولشویی در ایران، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۸۲.
- ۱۳- صحرائیان، سیدمهدی؛ بخشهایی از یافته‌های تحقیقات پولشویی در ایران، مجله مجلس و پژوهش، سال دهم، شماره ۳۷، بهار ۱۳۸۲.
- ۱۴- طوسی، محمدبن حسن (شیخ طوسی)؛ النهایة فی مجرد الفقه و الفتاوی، ج ۲ (تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۱۴).
- ۱۵- فیض الاسلام، علی نقی؛ ترجمه و شرح نهج البلاغه (بی‌جا، بی‌تا).
- ۱۶- قنواتی، جلیل و دیگران؛ حقوق قراردادهای در فقه امامیه، ج ۱ (تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۹).

- ۱۷- نجفی ابرندآبادی، علی حسین و دیگران؛ جرم سازمان یافته در جرم شناسی و حقوق جزا. مجله مدرس، شماره ۱۷، زمستان ۱۳۷۹.
- ۱۸- نجفی، محمدحسن؛ جواهر الکلام، ج ۴۱ (چاپ دوم: تهران، درالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۳).

19- Blacks, Henry Campbell, Law Dictionary (6th ed: USA, west publishing, 2000).

20- UN, Convention Against Transnational Organized Crimes (2000).

21- Levin, Carl, private banking and Money Laundering, <http://Levin.senate.gov/issues/money.htm>.

22- Money Laundering, FBI Law Enforcement Bulletin, V. 70, No. 5, (May 2001 on: Criminal Justice Resources, www.lib.msu.edu/harris23/crimjust/money_law.htm)

23- Un Convention Against Trafficking of Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, Un docs.E/conf.82/15 and E/conf.82/14, Dec.19.1988.

24- International Review of Penal Law, vol. 70, No. 34, 1999.

25- Scheb, John. M, Criminal Law (2nd ed: West/wadsworth ITP, 1997).

26- European Convention on Laundering, Search, siezure and Confiscation of Proceeds of Crime (1990).

27- The EC Directive on Prevention of the use of Fienancial System for the Purpose of Money Laundering, Q.J.Eur. Comm. No. 166, 1991.